

מב-ב ומקשינן: והרי בברייתא לעיל מא ב, מבואר, שהקשה רבי עקיבא על רבי אליעזר שהיה דורש פסוק זה למעט את התם משלום כופר: "והלא הוא עצמו אין משתלם אלא מגופו, הביאהו לבית דין וישלם לך"; ואם כן תיקשי:

ונימא רבי עקיבא לנפשיה [יקשה רבי עקיבא אף על עצמו] אותה הקושיא שהקשה על רבי אליעזר: **והלא הוא עצמו אין משתלם אלא מגופו**, שהרי אם היה התם משלם דמי ולדות, מגופו היה משלם כמו שהוא משלם מגופו חצי נזק, ואם כן: **הביאהו לבית דין וישלם לך!** (1)

אמר תירץ רב שמואל בר יצחק: הוצרך

הכתוב למעטו מתשלום כופר, **כשקדם בעליו** קודם שנגמר דינו, לפני שנאסר בהנאה, **ושחטו**.

מהו דתימא: לישתלם מיניה [יגבה מן השור את שלשים השקלים], ולכן **קא משמע לן** הכתוב, **שהואיל ובר קטלא הוא** [בן מיתה הוא השור], לכן **אף על גב דקדם בעליו ושחטיה**, בכל זאת **לא לישתלם מיניה**. (2)

ותמהינן עלה: **אי חבי**, שיישבת כך לפי דרשתו של רבי עקיבא — **לרבי אליעזר נמי** נאמר, שהוצרך הכתוב למעטו מחצי כופר **כשקדם ושחטו**, ומה הוקשה לו לרבי עקיבא על רבי אליעזר?!

לקמן מג א, ולכן מקשה הגמרא, שאם כן תיקשי עליו עצמו מה שהקשה על רבי אליעזר, כי כשם שאם אין השור בסקילה אין הבעלים משלמים כופר, כך אין הם משלמים דמי עבד.

2. א. מבואר מתירון הגמרא כאן, שגדר הפטור מדמי עבד אליבא דרבי עקיבא [לפי סברת הגמרא עכשיו], הוא משום שהשור בר קטלא הוא, והיינו בפשוטו על דרך הסברא המבוארת בהמשך הגמרא, שהיות ובשעת הנגיחה לא היה שייך שיחול עליו חיוב מגופו, שוב לא חל עליו חיוב מגופו אף שנתחדש סיבה שיכול הוא להשתלם מגופו; וראה עורך בהמשך הסוגיא בהערות.

ב. עוד מבואר מתירון הגמרא לפי מה שכתבו התוספות בדעת רבי עקיבא שהוא סובר: "אין השורר בסקילה אין הבעלים משלמים כופר", שהיינו דוקא כשעשה שלא בכוונה או שהרג על פי בעלים ועד אחד, אבל אין הסקילה מעכבת את חיוב הכופר ואף גמר הדין אינו מעכב את חיוב הכופר, ולכן כשקדם הבעלים

שהזכירו כאן — ובכמה מקומות — שהביא את הבריתא מן הדרום.

ב. השמועה נתבארה על פי שיטת רש"י; אך שיטת התוספות היא, שאביי ורבא נחלקו עם רב אדא בר אהבה בעיקר חיוב שור בדמי ולדות, שלדעת אביי ורבא אין השור פטור מדמי ולדות אלא אם לא נתכוין השור לאשה, אבל כשנתכוין השור לאשה, הרי הוא חייב בדמי ולדות, ואילו לרב אדא בר אהבה, בין כך ובין כך פטור השור מדמי ולדות; ומשמעות הסוגיא לקמן מט א כשיטת התוספות, וכפי שכתבו.

1. הקשו התוספות: והרי יש לומר שרבי עקיבא כשהקשה לרבי אליעזר לא ידע את תירוציו של רבי אליעזר, ולאחר ששמע ממנו קיבלם, ועל פי אותם תירוצים פירש שהוא בא למעט מדמי עבד?!

ותירצו: פשוט היה לגמרא, שאף רבי עקיבא היה יודע אותם תירוצים שתירץ לו רבי אליעזר, אלא שאינו מקבלם משום שהוא סובר: אם אין השור בסקילה אין הבעלים משלמים כופר [ראה

מקום לומר, שהיות ומתחילה אינו בר מיתה, אם כן יחול חיוב תשלומין מגופו, והוצרכה התורה למעטו מכופר —

אבל הכא — כשנתכוין להרוג — **דמעיקרא** עד שלא נשחט **בר קטלא הוה** [מחוייב מיתה בפועל היה], ולא היה שייך מתחילה שיחול עליו חיוב תשלומין מגופו — לאופן זה **לא צריך קרא** למעטו מכופר **אף על גב דלבסוף שחטיה** ונתחדש סיבה שיחול עליו חיוב תשלומין מגופו.⁽⁴⁾

ומקשינן: ולרבי עקיבא נמי, ודאי הכי הוה [הרי ודאי סברא זו נכונה]?! ואם כן אי אפשר לומר שלרבי עקיבא הוצרך למעט מדמי עבד כשקדם ושחטו, שהרי היות והוא חייב מיתה, אין צריך לומר שאינו משלם דמי עבד.

ומכח קושיא זו אומרת הגמרא טעם אחר, למה הוצרך הכתוב — לדעת רבי עקיבא

ומשנינן: אין הכי נמי. אכן יודע היה רבי עקיבא שיש לפרש כשקדם ושחטו, ולא הקשה לרבי אליעזר אלא משום דכפר רבי עקיבא דילמא אית ליה לרבי אליעזר טעמא אחרינא, דעדיף מהאי, ונימא ליה [שמא יש לו תשובה טובה מזו, ויאמרנה לו].⁽³⁾

ואכתי מקשינן: רבי אליעזר נמי, לישני ליה [רבי אליעזר למה לא ענה לרבי עקיבא]: איצטריך קרא כשקדם ושחטו!?

ומשנינן: אמר לך רבי אליעזר: התם, שם הוא דנתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם, דשור לאו בר קטלא הוא כלל [אין השור בר חיוב מיתה כלל] דסלקא דעתך אמינא ניהייב, באופן זה אכן איצטריך קרא למעוטי.

כלומר, רק באופן שאמרתי, דהיינו כשנתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם, שאין השור בר חיוב מיתה כלל, בזה בלבד היה

הפסוק על כופר — שהוא עיקר ענין הפסוק — כמו שדרש רבי אליעזר!?

וכתב ב"שיטה מקובצת" בשם הרא"ש, ד"מסתברא למעוטי דמי עבד, משום דקנס הוא ואין לך בו אלא חידושו, דמועד דוקא חייב, דבמועד כתיב, דמינה סליק [כלומר: דמי עבד נאמרו בתורה אחר דין המועד שמשלם כופר]."

4. א. חילוק זה, אינו רק בין אינו מתכוין לקדם ושחטו, אלא גם בין על פי בעלים ועל פי עד אחד לקדם ושחטו, שאם לא כן תיקשי על רבי אליעזר שאמר בבריתא הראשונה לעיל שהוצרך הכתוב להיכא דהרגו על פי בעלים ועל פי עד אחד, למה לא אמר כשקדם ושחטו.

והביאור הוא: היות ומתחילה לא היו עדים נוכחים בדבר ולא יכול היה לבוא לידי מיתה

ושחטו יש חיוב כופר ודמי עבד אפילו לרבי עקיבא, ורק בתם פטרתו התורה.

וזה הוא היפך שיטת הרמב"ם [הובאה בהערות לט א], שלפי שיטתו, אף שאם אין השור בסקילה הבעלים משלמים כופר, מכל מקום אם היו עדיםאפשר לגמור את דינו לסקילה, ואף שלא גמרוהו, מודה הרמב"ם שאין הבעלים חייבים ככופר עד שיסקלוהו; וראה עוד בזה בהמשך הסוגיא בהערות.

3. יש לעיין, לפי הסבר הגמרא בדברי רבי עקיבא, אם כן מה דחקו לרבי עקיבא לפרש "נקי מדמי עבד", והרי כיון שכל מה שקשה על דרשת רבי אליעזר קשה גם על רבי עקיבא, ומה שמיישב רבי עקיבא יש ליישב גם בדברי רבי אליעזר, אם כן ודאי פשוט יותר לדרוש את

— למעט שור תם מדמי עבד, ואין יכול לומר לו: "הביאהו לבית דין וישלם לך":

אלא, אמר רבי אסי: האי מילתא מפי דגברא רבה שמייע לי [ישוב זה שמעתי מפי אדם גדול], ומנו, רבי יופי ברבי הנינא!

לכך הוצרך הכתוב למעט שור תם מדמי עבד, ואף שאינו משתלם אלא מגופו, כי סלקא דעתך אמינא הואיל ואמר רבי עקיבא [במשנה לעיל לג א]: "אף תם שחבל באדם, משלם במותר נזק שלם", ואין דינו כתם שהזיק ממון שאינו חייב אלא חצי נזק, אם כן משתלם נמי דמי עבד מעלייה —

לפיכך כתב רחמנא [הוצרכה התורה לומר] "בעל השור נקי", לומר שהתם פטור מדמי עבד.⁽⁵⁾

אמר תמה ליה רבי זירא לרבי אסי: והא תבריה רבי עקיבא לגזיזיה! [והרי כבר שבר רבי עקיבא לכח אגרופו].

דהרי תניא [לעיל לג א]: רבי עקיבא אומר: יכול ישלם התם שחבל באדם מן העלייה? תלמוד לומר "כמשפט הזה ייעשה לו". מגופו משלם, ואין משלם מן העלייה.

ואם כן חזרה קושיא למקומה: יאמרו לו הבעלים "הביאהו לבית דין וישלם לך".

בשוחט השור קודם שנגמר דינו, גם כן אינו חייב בכופר אף במועד שמשלם מן העלייה, משום שלא נסקל השור המחוייב סקילה; וראה גם ב"דברי משפט" סימן תו, שכתב כעין זה, והאריך הרבה.

וראה בהערה לעיל, שלפי שיטת התוספות בכיבור שיטתו של רבי עקיבא, מוכח היפך סברת הרמב"ם, ואדרבה, כשהוא בר חיוב מיתה אפילו מי שפוטר מכופר כשאינו סקילה, מודה הוא שכשיש חיוב סקילה אין צריך שייסקל והוא מתחייב כופר.

5. א. ברש"י הגירסא היא: "נשלם נמי דמי עבד מן העלייה", ולפי זה משמע, שהכתוב בא לומר שאינו משתלם מן העלייה, וצריך תלמוד; ויש לעיין עוד באריכות לשון רש"י: "נשלם נמי דמי עבד מעלייה, ואף על גב דמיקטיל, דהא לגבי חבלת אדם, אין תורת תם עליו, ואינו נפטר בטענת הביאהו לבית דין וישלם לך", ומה צריך להאריך, והרי אם משלם מן העלייה ודאי לא שייך "הביאהו לבית דין וישלם לך".

ב. הקשו הראשונים ב"שיטה מקובצת", והרי

לעולם, שפיר יש לומר שיחול עליו חיוב תשלומין מתחילה, וף על פי שמצד המעשה הוא בר קטלא, ורק חסרון עדים יש כאן.

ב. כתב רש"י בכיבור סברא זו "אבל הכא: דשור בר קטלא הוא, תחילת דינו נפטר מממון, ולא חלה עליו תורת תשלומין, דאיכא למימר הביאהו לבית דין [וישלם לך], הילכך כי קדם ושחטו נמי, בלא קרא מיפטר, ולא צריך קרא; וכן הוא מוכרח לכאורה כרש"י, שסברת הגמרא קשורה בסברת "הביאהו לבית דין וישלם לך", שאם לא כן למה אמר רבי עקיבא לרבי אליעזר: "הביאהו לבית דין וישלם לך" ולא אמר סברא זו המבוארת כאן בגמרא, ובהכרח שהכל סברא אחת, [וראה עוד מזה בהמשך הסוגיא בהערות].

אבל בחידושי רבי מאיר שמחה כתב על דברי רש"י, שלדעתו נראה לפרש על פי מה שמוכח מדברי הרמב"ם [נוקי ממון י ג], שכשהשור מתחייב בסקילה, אז אין הבעלים משלמים כופר עד שייסקל השור, [אפילו אם כשהרג שלא בכוונה, אין אנו אומרים: אין השור בסקילה אין הבעלים משלמים כופר], ואם ברח השור אין הבעלים מתחייבים כופר; ואם כן הוא הדין

ולכן היה מקום לומר שיהא חמור העבד גם לענין שמשלתם נמי דמי עבד מן העלייה, ולא מגופו. (7)

לפיכך כתב רחמנא "בעל השור נקי", לפוטרו. (8)

תניא כוותיה דרבא:

דתניא: "בעל השור נקי". רבי עקיבא אומר: נקי מדמי עבד.

שם תאמר: למה הוצרכה התורה למעטו, והלא דין הוא שלא ישלם:

אלא, אמר רבא ישוב אחר למה לא שייך לומר גבי דמי עבד "הביאהו לבית דין וישלם לך":

איצטריך הכתוב למעט שור תם מדמי עבד, כי סלקא דעתך אמינא, הואיל ומחמירני בהריגת עבד יותר מכופר המשתלם על הריגת בן חורין:

שבן חורין יפה שוה סלע אחד שהומת על ידי השור, נותן בעל השור כופר של סלע בלבד, ואם הנהרג שוה שלשים סלע, הוא נותן כופר של שלשים סלע. (6) ואילו אם הרג שורו עבד, אפילו כשהוא יפה סלע בלבד, הוא נותן שלשים סלע לבעליו.

סלעים! ?

ותירצו: מכל מקום כיון שנותן קצבה של שלשים אף על פי שאין שוה אלא סלע או יותר שלעולם הקצבה עומדת, אם כן גם כשהשור אין שוה כלום [שהוא חייב מיתה] קיימת.

ב. לעיל בגמרא מבואר, שכשהשור בר קטלא אין צריכה התורה למעטו מדמי עבד [אפילו אם קדמו הבעלים ושחטוהו], וברש"י שם מבואר, שסברא זו קשורה בסברת "הביאהו לבית דין וישלם לך"; ובשם רבי מאיר שמחה הובא לעיל שהיא סברא אחרת, שהיות ונתחיי השור סקילה, אין חיוב כופר עד שייסקל השור.

והנה לסברת רש"י, ניחא מה שהוצרכנו כאן למעט את השור מדמי עבד, ומשום שהרי אנו דנים שישלם מן העלייה, ואין שייך בזה סברת הגמרא לעיל; אבל לשיטת רבי מאיר שמחה, תיקשי: למה לי קרא, והרי בר קטלא הוא, שהרי כל עיקר סוגייתנו אינה אלא מחמת קושיא זו, וכדמקשינן לעיל: "ולרבי עקיבא נמי ודאי הכי הוה", וצריך תלמוד.

8. לפי מסקנא זו ניחא בפשיטות טעמו של רבי

אם כן גם גבי כופר יש לומר כן, ומה הקשה רבי עקיבא על רבי אליעזר! ?

ותלמידי הר"פ תירצו: "דמכל מקום הוה פריך שפיר לרבי אליעזר, דרבי אליעזר אית ליה דתם באדם משלם חצי נזק"; [והנה רבי אליעזר אמר כאן: "נקי מחצי כופר", ומבואר שלא עלה בדעתו לחייב כופר שלם, ואם כן לשיטתו הקשה שפיר רבי עקיבא; ועל דרך זה כתבו תלמידי הר"פ ב"שיטה מקובצת" בעמוד א ד"ה נקי מדמי עבד, שרבי עקיבא נקט "נקי מדמי עבד" ולא נקי מחצי דמי עבד, משום שהוא סובר: תם שחבל באדם משלם נזק שלם, ואילו רבי אליעזר נקט "נקי מחצי כופר", משום שהוא סובר: תם באדם חצי נזק ותו לא]; והרא"ש והרא"ה ב"שיטה מקובצת", תירצו תירוצים אחרים, ראה שם.

6. דברי הגמרא הם כמאן דאמר: כופר "דמי נזק".

7. א. הקשו התוספות והרי מאידך גיסא קל הוא, שאפילו יפה מאה מנה אינו נותן אלא שלשים

אלא שלשים סלעים, אינו דין שנחלק בו בין תם למועד, שיהא פטור?!?

ודוחה התנא בברייתא: לא. אין הדבר כן, ואין ללומדו מכופר, כי הייתי סבור לומר שמחמירני בעבד יותר מבן חורין.

שהרי בן חורין כשהוא יפה סלע נותן המזיק רק סלע לכופר, וכשהוא יפה שלשים נותן שלשים. ואילו עבד, אף כשהוא יפה סלע, נותן שלשים. ואם כן, יכול יהא חייב שור תם בדמי עבד. (10)

הואיל וחייב תשלום בעבד, וחייב כופר בבן חורין, אם כן, מה, כמו כשחייב כופר בבן חורין, חלקת בו בין תם למועד, שהתם אינו משלם כופר. (9) אף כשחייב תשלום בהריגת עבד, נחלק בו בין תם למועד, ונאמר שיהא התם פטור מדמי עבד. ולמה לי קרא!?

ועוד קל וחומר הוא ששור תם פטור מדמי עבד, ולמה לי קרא!?

ומה בן חורין, שנותן בכופר את כל שוויו, חלקת בו בין תם למועד; עבד, שאינו נותן

והיינו [כלומר: ולכן לא קיבל רבי עקיבא את תשובותיו של רבי אליעזר] משום דכי לא מחייב סקילה [כגון שלא בכונה וכיוצא בזה] פשיטא דפטור מכופר [דכל שאין השור בסקילה אין הבעלים משלמים כופר, וכמו שכתבו התוספות לעיל ד"ה ונימא], כן נראה לכאורה כוונתם, אך המהרש"א תמה על דבריהם, וראה עוד במהר"ם שיף.

ואם תאמר: כיון שהפטור מכופר הוא משום "הביאהו לבית דין וישלם לך", אם כן מטעם זה עצמו יש לפוטרו מדמי עבד, ולמה צריך ללמוד דמי עבד מכופר דבן חורין?!? ראה מה שיתבאר בזה בהערות בהמשך הברייתא, [וראה מה שכתב ב"שיטה מקובצת" ד"ה חלקת בשם הר"ש ז"ל].

10. לכאורה תמוה: הרי הקשו התוספות לעיל, שאין זה חומרא בעבד, היות ומאידך גיסא כשהוא שוה מאה מנה אינו משלם אלא שלשים סלעים, וביארו שמכל מקום לענין משתלם מגופו, סברא היא שלא ישלם דוקא מגופו כיון שיש לו קצבה; ואם כן מה שייכת סברא זו בברייתא זו שלא הזכירה כלל ענין "מגופו"; ויש לעיין עוד, האך תניא כוותיה דרבא והרי רבא אמר את סברתו לענין מן העלייה, והברייתא אין

עקיבא שפירש את הפסוק למעט דמי עבד, ולא למעט כופר אף שיותר מסתבר למעטו מ"ובעל השור נקי" האמור בכופר [ראה הערה לעיל]; ומשום דגבי כופר יש לומר "הביאהו לבית דין וישלם לך", ולא ניחא לו לרבי עקיבא בתירוציו של רבי אליעזר, משום שהוא סובר: "אין השור בסקילה אין הבעלים משלמים כופר", וכמו שכתבו התוספות, אבל דמי עבד הוצרכה התורה למעט.

9. ואם תאמר: מנין שאין התם משלם כופר לפי רבי עקיבא!?

כתב הראב"ד [הובא ב"שיטה מקובצת"]: "מה כשחייב בבן חורין חילקת בו בין תם למועד בכופר, ד"בעל השור נקי" בענינא דכופר כתיב", והיינו, שרבי עקיבא מודה לרבי אליעזר ד"בעל השור נקי" בא למעט גם את הכופר.

אבל התוספות כתבו: "ברייתא זו מוכחא, דרבי עקיבא לא קיבל תשובה דרבי אליעזר [שצריך פסוק למעט חצי כופר באופן שהרג שלא בכונה וכיוצא בזה], דהא לא דריש רבי עקיבא נקי מחצי כופר [ודלא כהראב"ד], ואפילו הכי פוטר כאן בתם [מכופר]; ובהכרח שהטעם הוא משום "הביאהו לבית דין וישלם לך", ולא קיבל רבי עקיבא את תשובותיו של רבי אליעזר,

לפיכך תלמוד לומר "בעל השור נקי", לומר שנקי מדמי עבד. (11)

תנו רבנן: כתיב בפרשת כופר "ואם שור נגח הוא מתמול שלשום, והועד בבעליו ולא ישמרנו, והמית איש או אשה. אם כופר יושת עליו" –

אמר רבי עקיבא: וכי מה בא זה [או אשה] ללמדנו ?!

אם לחייב כופר על האשה שהמיתו בעל האיש, הרי כבר נאמר בפסוק קודם גבי תם "כי יגח שור את איש או את אשה", וממילא שמעינן, שכשחייבה התורה כופר במועד, גם על נגיחת אשה חייבה התורה.

אלא לכך חזר הכתוב ואמר "או אשה", כדי להקיש אשה לאיש, מה איש נזקיו [היינו הכופר] ליורשיו [לקרוביו היורשים אותנו], אף אשה, נזקיה [כופר המשתלם עליה] ליורשיה, היינו לקרוביה ולא לבעלה.

מדברת על זה ?!

ואולם לפי שיטת התוספות שהפשיטות של הברייתא בכופר שאינו משלם כשהוא תם, הוא משום "הביאהו לבית דין וישלם לך", ניחא שפיר, שהרי בהכרח כוונת הברייתא כשאמרה: "מחמירני בעבד יותר מכן חורין" היינו שישלם מן העלייה, שאם ישלם מגופו, אם כן תיקשי "הביאהו לבית דין וישלם לך"; ואם כן נמצא שעיקר כוונת הברייתא היא באמת לדון אם משלם מגופו או משלם מן העלייה, ואתי שפיר.

ומשמע לפי זה מלשון הברייתא, שגדר פטור התורה מדמי עבד, הוא משום "הביאהו לבית דין וישלם לך", ואף שדבר זה אינו צריך פסוק, מכל מקום הרי אי לאו קרא הייתי אומר שהוא משתלם מן העלייה, והשתא קא משמע לן שאינו משתלם מן העלייה והביאהו לבית דין וישלם לך; ומיהו אף באופן שבמציאות אפשר להשתלם ממנו, וכגון ששחטו קודם שנגמר דינו, מכל מקום הוא פטור, וכמבואר בגמרא לעיל.

ובגמרא בתחילת העמוד באמת משמע הכי, שהרי אמרה הגמרא: "קא משמע לן הואיל ובר קטלא הוא, אף על גב דשחטיה לא לישתךם מיניה", ומבואר שהפטור הוא משום שהוא בר קטל, והיינו בפשוטו משום "הביאהו לבית דין וישלם לך", וכפי שנתבאר בהערה שם.

11. בתוספות הביאו שתי שיטות, אם הוא פטור גם מדמי עבד או רק מקנס, או לא, וראה מהרש"א ו"פני יהושע".

והרמב"ם סוף פרק עשירי מנזקי ממון פסק: "יראה לי שאף על פי שהתם שהמית עבד או שפחה פטור מן הקנס שהוא שלשים סלע הקצוב בתורה, [מכל מקום] אם המית שלא בכונה משלם חצי דמי העבד או חצי דמי השפחה מגופו, כאילו המית שור חבירו או חמורו", וזה הוא כשיטה אחת בתוספות, והראב"ד חלק עליו ופסק שאפילו מדמים הוא פטור, וסמך עצמו על הסוגיא דלקמן מג א, והדברים צריכים ביאור ארוך כלשון ה"מגיד משנה", ואין כאן המקום לבארם.

ומה שכתב הרמב"ם "שלא בכוונה" היינו בפשוטו, משום שאם הוא בכוונה אם כן "הביאהו לבית דין וישלם לך", ולזה כתב הרמב"ם שאם נגח שלא בכוונה שאינו נסקל, הרי הוא משלם חצי דמי העבד, [ולכאורה הוא הדין שהיה יכול הרמב"ם לומר שאם שחטו קודם שנגמר דינו, הרי הוא משלם מגופו].

וכתב שם ה"מגיד משנה" את הטעם שלא כתב כן הרמב"ם גם גבי כופר, שאם כי הוא פטור מחצי כופר, מכל מקום ישלם דמים כמו מי שחבל באדם, שהוא משום ש"אין דמים לכן

אלא בכופר שאין הבעל יורש את אשתו, הואיל ואין הכופר משתלם אלא לאחר מיתה, והוה ליה דבר ה"ראוי" לבוא לאשתו לאחר מיתתה, ואין הבעל יורש ב"ראוי" לבוא לאשתו אחר מיתה, כב"מוחזק" לאשתו מחיים. (14)

ומפרשינן: מאי טעמא אין הכופר משתלם אלא לאחר מיתה, ואף שמחיים אמדו בית הדין שהוא ימות?

משום דאמר קרא גבי כופר: "והמית איש או אשה השור יסקל וגם בעליו יומת. אם

ומקשינן: וכי סבר רבי עקיבא שלא ירית לה בעל?! כלומר, שאין כלל ירושה לבעל בנכסי אשתו?! (12)

והתניא: כתיב [במדבר כז יא]: "ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו, וירש אותה", מכאן שהבעל יורש את אשתו, (13) דברי רבי עקיבא.

הרי שהבעל יורש את אשתו בכל מקום, ולמה אין ניתן הכופר לבעל!?

אמר תירץ ריש לקיש: לא אמר רבי עקיבא

14. ביארו התוספות, שאם כי דין זה נלמד מפסוק אחר בבבא בתרא ק"ג א, מכל מקום הוצרכה התורה ללמדנו דין זה גם בכופר, משום שבסתם ראוי לא נעשה מחיים כלום, ולאחר מיתה הוא שנתחדש לאשה סיבת זכיה, וכגון שמת קרובה, אבל בכופר שמחיים נעשתה החבלה שהכופר בא על ידה, הייתי אומר שהבעל נוטל בה; ומה שלא די בפסוק זה והוצרכנו לפסוק אחר שאין הבעל נוטל בראוי, הוא משום שכופר לעולם הוא "ראוי", מה שאין כן שאר דברים.

וב"מנחת חינוך" מצוה נא [עמוד רסב בנדמ"ח ד"ה ולענ"ד], כתב ליישב את קושיית התוספות, למה לי קרא בכופר תיפוק ליה שהוא ראוי, ובראוי אינו יורש ממקרא אחר; שהוא משום דכופר המשתלם לאחר מיתה — לדעת ה"מנחת חינוך" — אינו חוב למת ויורשיו יורשים הימנו, אלא שמלכתחילה חייב הוא ליורשי המת את דמי הנהרג, שכך הוא דין התורה; ואם כן, אם לא שמיעטה התורה את הבעל, הייתי אומר שהיות והבעל הוא היורש, אם כן החוב מלכתחילה הוא אליו, ואין זו "ירושה בראוי" [ראה שם שהאריך]; ונפקא מינה לענין בכור, שלפי תירוץ התוספות שכופר אינו

חורין", והפירוש המקובל בזה הוא, שאדם אינו חפץ ממוני שמשלמים על הריגתו דמים, ורק בחבלה חידשה התורה שישלם, ולא על הריגתו; ומיהו כל ענין זה תלוי בסוגיא דלקמן מג א כמו שכתב ה"מגיד משנה", ואין כאן המקום להאריך בזה.

12. תמה הרשב"א: אדרבה, הרי מכאן מוכח שלרבי עקיבא בעל יורש את אשתו בכל מקום, שאם לא כן, למה הוצרכה התורה למעט את הבעל מירושת כופר!?

ותירץ: "אין הכי נמי [שיכולה היתה הגמרא לתרץ כן], אלא דניחא ליה לאשמועינן האי דינא דכופר, דאפילו למאן דאמר ירושת הבעל דאורייתא, כופר שאינו משתלם אלא לאחר מיתה, אינו לבעל, דהוה ליה ראוי, ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק".

13. פירוש: "שאר" זו אשתו, ואי אפשר לפרש שהפסוק בא לומר שאם ימות הבעל יתנו את נחלתו לשארו, שהרי הכתוב אומר שיתנו את נחלתו "לשארו הקרוב אליו ממשפחתו", ולא לאשה; ועל כן נדרש הכתוב כך: "ונתתם את נחלתו לקרוב אליו ממשפחתו", ו"שאר" וירש אותה", לומר שהבעל יורש את שארו זו אשתו.

ואם אין הבעל, שמת, (17) נותן דמי ולדות ליורשיו.

ואם אין האשה, שמתה, נותן את הנזק והצער ליורשיה.

ואם היתה האשה שפחה, ונשתחררה, ונישאה לעבד משוחרר ונתעברה הימנו, (18) ויצאו ילדיה, (19) ומתו שניהם, והרי אין להם יורשים, היות שעבד משוחרר כ"קטן שנולד" בלי משפחה הוא —

כופר יושט עליו", הרי שלא חייבה התורה אלא כשהמית, ולא די באמדוהו למיתה. (15)

ומקשינן: וכי רק גבי כופר אמר רבי עקיבא שאין הבעל יורשה, ואילו בנזקין שנתחייב לאשה ומתה, לא אמר רבי עקיבא שאין הבעל יורשה! ?

והתניא: מי שהכה את האשה, ויצאו ילדיה, הרי זה נותן נזק וצער של חבלת האשה (16) לאשה —

ואילו את דמי ולדות הוא נותן לבעל.

כשמפלת על ידי הכאה, יותר מאשר אשה היולדת בזמנה, אבל ריפוי אין היא צריכה בגין ההפלה יותר מאשר אילו היתה יולדת בזמנה, וגם אינה מתבטלת ממלאכה יותר משאר יולדת. ומה שלא שנתה הגמרא שהוא משלם לה בושת, הוא משום שפשוטו של מקרא בפרשת דמי ולדות הוא, שלא נתכוין לאשה, ולדעת רבי שמעון לקמן פו א, אם נתכוין לבייש את זה ובייש את זה, אינו חייב בבושת.

17. אם הכוונה שמת אחר החבלה או לפניה, ראה ברש"ש בתחילת העמוד הבא.

18. ועדיין לא נולדו להם ילדים אחרים; וכן בגר וגיורת.

19. נתבאר על פי רש"י; והסכימו לזה התוספות, אף שלשון "היתה שפחה ונשתחררה", משמע יותר שיצאו ילדיה בעוד שהיתה שפחה.

וביאר התוספות, שלכך שנתה הברייתא לשון זו, ולא "היתה משוחררת", משום דבהכרח כשאין לה בנים אנו עוסקים, שאם לא כן הרי יש לה יורשים, ולכן שנינו "ונשתחררה" דמשמע שזה מקרוב נשתחררה, ועדיין אין לה ילדים, וכן כתב רש"י לקמן מט א.

ראוי גמור, אם כן יש לדון שבכור יטול בזה פי שנים, כי אף שאינו נוטל פי שנים בראוי, מכל מקום הרי כופר אינו ראוי גמור [ראה שם בד"ה והנה לא, שפלפל בזה]; אבל לפי מה שפירש הוא, ודאי שאינו נוטל פי שנים, כי אינה יורשה כלל.

וכתב שם בד"ה אך, דלכאורה לשון סוגייתנו דקרי ליה "ראוי" לא משמע כן, וראה מה שיישב; [ולפי שיטתו תיקשי עוד עיקר קושיית הגמרא, שהקשתה על רבי עקיבא — משאר ירושות, והרי לפי דבריו יש לומר, שאם כי סובר רבי עקיבא שבכל מקום הבעל יורש את אשתו, מכל מקום בכופר שאינו דין ירושה כשאר ירושות אלא זכות שזיכתה התורה ליורשי המת בכופר, בזה מיעטה התורה את הבעל].

15. לשון רש"י בד"ה והמית, הוא: "שור אינו בסקילה עד שימות הניזק, דכתיב והמית איש והשור יסקל"; ומשמע מדברי רש"י, שעיקר הלימוד הוא לענין סקילה, ומה שאינו משלם כופר הוא תוצאה מזה, וצריך תלמוד.

16. ביאר התוספות את הטעם שנקטה הברייתא רק נזק וצער, ולא ריפוי ושבת, שהוא משום שרגילות היא שמצטערת יותר וגם נפחתיים דמיה